

Találkozás a kereszténységgel

BOZSÓKY PÁL

(A honfoglalás és a kalandozások korában)

Született 1922-ben Segesden. Párizsban élő ferences paptanár. Közölt írása részlet a *Magyarok útja a pogányságtól a kereszténységig* című tanulmánykötetéből.

¹Moravcsik Gyula:
*A honfoglalás előtti
magyarság
és a kereszténység,*
In: *Szent István
Emlékkönyv, I.*
188—189.

²Luz, Pierre de: *Histoire
des papes*, Paris,
1960, I. 80—109.

A magyarok jóval a honfoglalás kora előtt találkoztak a kereszténységgel. 530-ból említik az örmény krónikák, hogy két püspök, Quarduct és Maq már hirdették az evangéliumot a kazár birodalom határán élő „onogur népek közt”, de ennek emléke a magyar hagyományokban és legendákban nem maradt fenn.¹

Jóval később a szlávok két nagy apostola, Cirill és Metód, Kocel fejedelem birtoka, valamint Bizánc és Róma közti utazásai során kétszer is találkozott magyar csapatokkal, de a magyarok közt ők sem tudtak sikert elérni. Kocel nevéhez fűződik Cirill és Metód szlávok közötti tevékenységének egyik fontos szakasza. Kocel nem akart szembeszállni Rómával, ám úgy próbálta magát Cirill és Metód segítségével némileg függetleníteni a bajor-német-szász papoktól és püspököktől, hogy szláv nyelven hirdették az Evangéliumot és szervezték meg a liturgiát abban a reményben, hogy egy erős és népes egyház láttán a papság nem habozik majd püspöki vagy talán érseki rangra emelni a vezetőjét. II. Adorján (867—872) és VIII. János (872—882) pápa több igazoltatás után támogatta a két testvér által megkezdett munkát, de a célt mégsem érték el, mert V. István pápa (885—891) ebben a szakadás veszélyét látta, és a kísérletet leállította.²

Cirill halála után Metód megkapta ugyan Sirmium és Pannonia püspökének címét, de székhely nélkül. Egyháztartományát sohasem tudta valójában megszervezni, mert Sirmiumban bizánci püspök ült, nyugaton pedig hamarosan elvesztette politikai támogatóját, s őt magát személyében támadták. Menekülnie kellett saját missziós területéről. Élete végén pápai jóváhagyással Bizáncba ment, majd visszatért Moráviába, ahol 885 áprilisában meghalt. Tanítványait kiutasították, úgyhogy Bulgáriában kerestek és találtak menedéket. Wiching, az utolsó sváb származású nyitrai püspök is elhagyta püspöki székét politikai okok miatt, és töredék források szerint már 893-ban Arnulf kancelláriájában dolgozott.

Így alakult ki az a sajátos helyzet, hogy a Kárpát-medence nyugati részén a honfoglalás idején számottevő keresztény egyházi szervezet, hierarchia nem működött. Még a két remeteközpont, Zoborhegye és Mosaburg is kiürült fokozatosan.

Ebben az időben természetesen léteztek bajorok és szlávok lakta helységek, ahol kisebb-nagyobb számban élt keresztény lakosság, de igazi központi irányítás nélkül.

A Dunántúl területén szomszéd nyugati püspökségek osztoz-

tak. A regensburgi a cseh-morva széleken, a passzai a Dunától északra a Kárpátokig, a salzburgi a Duna és a Dráva közt a Rábáig, és az aquileai pátriárka a Drávától a Száváig birtokolt „missziós körzeteket”. Helyi papságot rendszeresen nem toboroztak, ha ilyen akadt, az magasabb beosztásba nem kerülhetett. A magyarok közelítének hírére a bajor és a sváb papok elmenekültek, s a bennszülött híveknek csak néhány helybéli papjuk maradt.

A honfoglalás katonai és politikai akciója 896 és 900 között zajlott. A törzsek megtelepedése, vagyis a birtokba vett országrészek megsztása és megszállása valamivel több időt vett igénybe.

A magyarok természetesen nem ismerték az akkori keresztény világ kötelező doktrinális és hierarchikus megkötöttségeit, így sem ideológiai, sem politikai indítékaik nem voltak arra, hogy a helyben talált népek vallási életébe beleavatkozzanak. Amikor három fázisban birtokba vették a Kárpát-medencét, az eseményről hírt adó korabeli krónikák keresztény hívek, püspökök, papok, szerzetesek kivégzéséről, megöléséről nem számoltak be.

Sem a honfoglaló Árpád, sem utódai udvarában nem működött kancellária, amely feljegyezte volna a honfoglalás vagy a kalandozások főbb eseményeit. Ezekről csak nyugati vagy keleti, de mindig keresztény krónikások, s a harcok, pusztítások szemtanúi írnak.

A magyar törzsek kalandozásának nagy többsége nem egyszerű rablóhadjáratként indult. Céljuk sohasem volt az, amit több nyugati krónikás nekik tulajdonít, hogy tudniillik Isten ostoraként elverjék a port Európán.³ Amennyiben valamelyik nyugati fejedelem vagy főúr hívására mentek, aki a segítségükkel akarta megbosszulni sérelmeit, a zsákmány benne volt a szerződésben. A krónikák beszámolója szerint a magyarok a kelyhekben, szentségtartókban talált szentostyát vagy az oltárra, vagy a földre hintették, a szentek csontjait kirázták az ereklyetartókból, a földre szórták, megtapodták. Akik ezt akadályozták, azt félrelökték és megölték, mint Tournusban, ahol az apát saját testével védte az emlékoltár ereklyéjét, amely tiszta aranyból volt, drágakövekkel díszítve.⁴

Nem kevésbé volt tragikus Wiberada nővér halála Svájcban a 892. évi Sankt Gallen-i kaland idején. Wiberada nővér mint „recluse” remete életet élt az apátság közelében. A szerzetesek, amikor híret vették a pogány magyarok közeledésének, a kolostor kincseit elrejtették. A csalódott magyarok azt hallották, hogy a szent életű remete-nővér tanácsára rejtették el az egyházi kincseket és ereklyéket, ezért a remetelakra támadtak, a nővért megfosztották ruháitól — csak a vezeklő övéhez nem nyúltak! —, hogy ellenőrizték, nem rejtette-e el valahol a ruháiban a keresett kincseket. Mivel a nővér ellenállt, alaposan megverték, sőt megsebesítették, úgyhogy pár nap múlva meghalt. 1047-ben II. Kelemen pápa szentté avatta.⁵

Természetesen nem mindig volt ilyen végzetes a kalandozó magyarokkal való találkozás. Mindenki ismeri a Sankt Gallen-i támadásról szóló leírásban a hátrahagyott „együgyű testvér” hálál-

A kalandozások

keresztény emléke

³Vajay, Szabolcs de:

Der Eintritt des ungarischen

Stämmebundes in die europäische Geschichte,

Mainz, 1968; Musset,

Lucien: *Les invasions,*

Le second assaut contre

l'Europe Chrétienne,

VIe-XIe siècles, Paris,

1965.

⁴Bernard, A.: *Toumus à travers les âges,*

Toumus, 1908; Uő.:

Dictionnaire historique et topographique des rues,

places, Virey, J.: *A*

pages de Saint Philibert de Toumus, *Revue*

Mabillon, t. XII. 1992,

134—143.

⁵Puskely Mária: *Virágos kert vala híres*

Pannónia, 1994,

Budapest, 21—25.

kodását, aki kéretlen vendégei távozása után bűnbánóan beismer-
te, hogy soha olyan jól nem evett és ivott, mint a magyarok tár-
saságában, akik asztalukhoz ültették.⁶

⁶ Johannes, Duft : *Die Ungarn in Sankt Gallen, Mittelalterliche Quellen zur Geschichte des Ungarischen Volkes in der Sanktgaller Stiftsbibliothek*, Zürich-Lindau-Konstanz, 1957; Gombos, Albinus Franciscus: *Catalogus Fontium historiae Hungarie*, 1937-38, Budapest, Casus Sancti Galli, 448-451.

⁷ *Vita Sancti Wickberti*, MG. SS. VIII. 513-514; *Othloni Vita sancti Wolfkangi*, Prologus, MG. SS. IV. 525.

⁸ Theotmar salzburgi érsek levele IX. János pápához 900 tavaszán, In: Györfly György: *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*, Budapest, 1986, 217-222.

⁹ Hóman Bálint—Szekfű Gyula: *Magyar történet*, I. Budapest, 1935 2, 144-145.

¹⁰ Vö: Kristó Gyula: *Az augsburgi csata*, Budapest, 1985, 93-99.

Sokkal épületesebb Wikbert belga püspök találkozása Gembloux-ban az egyik kalandozó magyar csapattal 954-ben. Amikor a püspök értesült arról, hogy a fosztogató magyarok székvárosa felé közelednek, bátran kiment eléjük, soraikban talált még egy tolmácsot is, és szelidségre és bűnbánatra intette a garázdálkodókat. Azok megilletődve hallgatták végig, közülük többen megbánták nyilvánosan a bűneiket, néhányan meg is keresztelkedtek, mert az isteni kegyelem olyan erővel áradt a szentéletű püspök szavai nyomán.⁷ Valószínű, hogy a kései krónikás kissé már túloz. Az viszont tény, hogy a városi krónika szerint itt és ekkor semmiféle „vadságot” nem követtek el...

A fosztogatás és gyilkosság mellett a másik nagy vád a kalandozó magyarok ellen, hogy a fiatal és életerős lakosságból sokat rabszolgaként hurcoltak magukkal, nem kímélve sem a fiatal családanyákat, sem az egyházi személyeket. Fél évszázaddal Gembloux előtt, 900-ban, amikor éppen Itáliában jártak, július 15-én írta meg híres levelét Theotmar salzburgi püspök, aki szerint a Karinthián áthaladó magyarok mindent felégettek, elpusztítottak, a lakosokat vagy megölték, vagy rabszolgaszíjra fűzték, úgyhogy napokig kell járni, míg élő emberrel találkozik az utazó.⁸

Az ősi magyar hit szerint a harcban elesett harcos jutalomban részesül, a megölt ellenség szolgája lesz a másvilágon, és az elesett hőst mindenképpen megilleti a tisztességes temetés. A temetés fontosságát bizonyítja Cambrai ostromának a leírása, melynek falai alatt Bulcsu öccse (vagy unokaöccse) fogságba esett. Cambrai lakói kivégezték, és elrettentő példaként a fejét lándzsára tűzték. Vérbulcsu azonnal tárgyalásba kezdett a vár védőivel, és felajánlotta, hogy visszaad minden zsákmányt, szabadon engedi minden foglyát, ha a levágott fejet neki kiadják, hogy otthon méltón eltemethesse. Amikor ezt a várbeliek megtagadták, Vérbulcsu a szemük láttára végeztette ki minden foglyát, a várost felgyújtatta, és felbőszült katonái a környéken sem kegyelmeztek meg senkinek.⁹ A várat azonban nem tudta bevenni, mert nem voltak megfelelő ostromszerei. Ebből a hitből született meg Lehel kürtjének a legendája is. 955-ben a Lech-mezőn lefolyt tragikus végű ütközetben a németek fogságába esett Bulcsu és Lehel, akiket az elmebeteg Henrik herceg felakasztatott. A legenda szerint az ítélet kihirdetése után Lehel utolsó kívánságaként csak azt kérte, hogy még egyszer megfújhassa híres kürtjét. Az engedélyt erre meg is kapta, de ekkor a kürttel úgy fejbe vágta a gyűlölt herceget, hogy az szörnyet halt, miközben a kalandozó vezér így szól: „Szolgám leszel a másvilágon!” Hiteles történelmi forrás szól viszont arról, hogy Henrik még hat hónapig élt az ítélethirdetés után.¹⁰ Surt, Fajsz fejedelem fiát, vagy unokaöccsét, akit másutt ejtettek fog-

ságba, a németek „csak” lefejezték... Erről már semmi legenda nem maradt ránk.

¹¹Györfly György: *Magyarország története a honfoglalástól a tatárjárásig*, In: Székely György-Bartha Antal: *Magyarország története*, Budapest, 1984, I. 676-680.

¹²Pauler-Szilágyi: *A magyar honfoglalás kútfői*, Budapest, 1900, 338. (Ekkehardi Casus Sancti Galli).

¹³Kristó Gyula: *A honfoglalás korának írott forrásai*, Szeged, 1995, 151-153. (Joannesz Szkillitzes); Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*, Budapest, 1984, 85-86.

¹⁴Uo.

¹⁵Györfly György: *Bizánc szerepe a magyarok megtérésében* Kortárs, 1975, 11. 1790-1792. — Thallóczy Lajos: *Adalékok az ó-hit történetéhez Magyarországon, Századok*, 1896, 200-202.

A csata politikai következménye lett, hogy Fajsz fejedelem nyomtalanul eltűnt a magyar történelemből. A vesztett hadjárat miatt neki ugyan már nem kellett meghalnia, mint Álmosnak a lebediai tragédia után.¹¹ Valószínűleg csak visszavonult ősi földjére — talán éppen a nevét őrző Somogyfajszra —, és ott halt meg tisztos magányban.

A Sankt Gallen-i krónikák szerint egy Prunwart nevű apát bátran prédikálva a magyaroknak közülük sokakat megtérített, mert a tolmácsa egy hadifogoly pap volt.¹² Ezt az információt is fenntartással kell kezelnünk, mert a kalandozások krónikái szerint sem Belgiumban, sem Bajorországban, Franciaországban vagy Itáliában nem voltak „tömeges” magyar megtérések, még akkor sem, ha kétségtelennek látszik a magyarok „fokozatos megszelídülése” a nyugati kereszténységgel való mind gyakoribb találkozások során. A tömeges megtéréseket azért is kizártnak kell tartanunk, mert ehhez egy főrendbeli magyarnak kellett volna nyilvánosan megtérnie. Erről azonban nem tudnak a nyugati krónikák.

Némileg más viszony alakult ki a keleti kereszténységgel. 943-ban Théphanész patrícius követi megbízatással járt a magyarok között. Ennek következtében 945 és 948 közt Bulcsu és Tormás herceg Bizáncba ment, ahol Bulcsu fel is vette a keresztiséget, ünnepélyesen megkapta a patríciusi címet sok szép ajándékkal együtt. Amikor azonban visszatértek Magyarországra, Bulcsu minden ígéretét elfelejtette. A bizánci krónikás keserűen meg is jegyezte, hogy „Bulcsu az Istennel való szövetséget megszegte”.¹³ Az őt kísérő Árpád-házi herceg, Tormás megtéréséről nincs hír.

Pár évvel később, 948 és 950 közt a keleti végek ura, Gyula is elment Bizáncba. A keresztiséget is felvette, ő azonban már egy „térítő püspökkel” tért vissza birtokaira. Ez Gyula udvarában élt, leányát, Saroltot és talán több udvari emberét megkeresztelte. Udvari „papját”, Hierotoszt a bizánci pátriárka „Turkia püspökévé” nevezte ki. Hatásköre azonban csak Gyula birtokaira, népeire terjedt ki.¹⁴ Szkillitzes történetíró szerint ez a térítési akció valóban komoly reményekkel indult, ám egy Komnenosz-kori görög feljegyzés ószláv fordítása már megjegyzi, hogy az idősebb Gyula halála után a birodalom háborús elkötelezettségei miatt „a pannon népet hitében megerősíteni nem tudta, és saját nyelvükön írt könyveik még nem voltak. A görögök tétlenségét látva a latinok felkerekedtek Rómából, s a pannonokat, akiket ugroknak neveznek... könyveikkel és írásaikkal istentelen hitükre térítettek”.¹⁵

Gyula leányát, Saroltot később Géza fejedelem vette feleségül, aki férje mellett hűségesen kitarva később közreműködött a nyugati kereszténység felé való orientálódásban. Az ifjabbik Gyulát Szent István fegyverrel győzte le, hogy királysága egységét megszilárdítsa, és egyházszervező munkáját befejezhesse.